УДК 371.13:78.07
DOI: 10.32342/2522-4115-2020-2-20-23

Л.О. КОВАЛЬОВА-ГОНЧАРЮК,
аспірантка кафедри педагогіки і професійної освіти
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті уточнено сутність поняття «інструментально-виконавська майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва»; розглядаються підходи різних науковців до визначення структури цього поняття. Визначено структурні компоненти інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва: мотиваційний, когнітивний, рефлексивний, діяльнісний. Мотиваційний компонент виражає інтерес та захопленість студентів інструментально-виконавською діяльністю, їх спрямованість на розвиток власної майстерності. Когнітивний компонент містить необхідну базу знань, умінь та навичок володіння музичним інструментом, вміння яскраво відтворювати художньо-музичні образи. Рефлексивний компонент передбачає вміння адекватно оцінювати як власні досягнення, так і недоліки у процесі навчання гри на музичному інструменті. Діяльнісний компонент виражає здатність особистості до яскравого художньо-образного виконання музичних творів, виразність виконавської інтерпретації музичного твору.

Ключові слова: майбутні вчителі музичного мистецтва, інструментально-виконавська майстерність, структурні компоненти.

В статье рассматривается сущность понятия «инструментально-исполнительское мастерство будущих учителей музыкального искусства»; проанализированы подходы различных ученых к определению структуры этого понятия. Определены структурные компоненты инструментально-исполнительского мастерства будущих учителей музыкального искусства: мотивационный, когнитивный, рефлексивный, деятельностный. Мотивационный компонент выражает интерес и увлеченность студентов инструментально-исполнительской деятельностью, их направленность на развитие собственного исполнительского мастерства. Когнитивный компонент содержит необходимую базу знаний, умений и навыков владения музыкальным инструментом, умение ярко воспроизводить художественно-музыкальные образы. Рефлексивный компонент предполагает умение адекватно оценивать как собственные достижения, так и недостатки в процессе обучения игре на музыкальном инструменте. Деятельностный компонент выражает способность личности к яркому художественно-образному исполнению музыкальных произведений, выразительности исполнительской интерпретации музыкального произведения.

Ключевые слова: будущие учителя музыкального искусства, инструментально-исполнительское мастерство, структурные компоненты.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сьогоднішній день інструментально-виконавська підготовка у професійному становленні та музично-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва займає ключове місце. У цей час відбувається накопичення спеціальних та загальноестетичних знань, формуються професійні уміння та навички, розвивається специфічне творче та методичне мислення, набувається художній та музично-виконавський досвід. Саме тому проблема інструментально-виконавської підготовки студентів закладів вищої освіти залишаєть-

© *Л.О. Ковальова-Гончарюк, 2020*

ся актуальною. Формування виконавської майстерності – складний багатоплощинний процес, розвиток якого висуває необхідність постановки в центр дослідницької уваги поняття «майстерність», що складає ядро, систематизуючу основу інструментально-виконавської діяльності та виступає вихідною передумовою джерела формування виконавця. Виконавська майстерність базується на вихованні високопрофесійних технічних та художніх навичок та умінь музиканта-інструменталіста, що, у свою чергу, формують його виконавський апарат [4]. Отже, у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва особлива увага має бути приділена формуванню їхньої інструментально-виконавської майстерності.

Для того, щоб успішно формувати інструментально-виконавську майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва варто уточнити сутність та структуру досліджуваного поняття. Саме визначення структури дасть змогу здійснювати діагностування досліджуваної якості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти проблеми формування інструментально-виконавської майстерності знайшли відображення у багатьох працях, присвячених питанням професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (О. Абдулліна, Л. Арчажнікова, Н. Мозгальова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.). Зокрема, ученими розглянуто питання формування виконавських умінь (І. Гринчук, В. Крицький, В. Муцмахер та ін.), виконавської (М. Давидов, Т. Юник та ін.) та педагогічно-виконавської майстерності (І. Мостова та ін.), музично-педагогічної (В. Мішедченко, С. Дєніжна та ін.) і музично-виконавської культури (Н. Згурська та ін.), індивідуального стилю виконавської діяльності (Є. Йоркіна та ін.), розвитку виконавських якостей (Є. Скрипкіна та ін.), виконавської активності (С. Єгорова та ін.), креативності (В. Фрицюк та ін.) тощо [8; 9]. Однак у спеціальній літературі категорія «інструментально-виконавська майстерність майбутнього вчителя музики» досі не знайшла достатнього розкриття, що негативно позначається на практиці навчання студентів-музикантів у педагогічних університетах. Також досі недостатньо уваги приділено визначенню структурних компонентів інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у з'ясуванні сутності поняття «інструментально-виконавська майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва» та на основі аналізу праць дослідників уточнення його структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі аналізу і вивчення науково-методичної літератури ми з'ясували, що проблема розвитку інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва є однією з актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців і репрезентується всебічно й досить ґрунтовно. У визначеннях учених зустрічаються невеликі розбіжності, однак всі вони вважають інструментально-виконавську майстерність властивістю, що, безперечно, впливає на результат виконання майбутніми учителями музичного мистецтва їхніх професійно-педагогічних завдань.

Аналіз різних підходів до трактування майстерності, виконавської, інструментально-виконавської майстерності особистості дав змогу визначити інструментально-виконавську майстерність майбутніх учителів музичного мистецтва як динамічну, інтегративну характеристику, систему інструментально-виконавських знань, умінь і навичок, психічних процесів і якостей особистості, що забезпечує успішне виконання професійно-педагогічних завдань, зокрема, пов'язаних з інтерпретаторською творчістю, дає змогу фахівцям успішно формулювати професійні завдання на уроках музичного мистецтва, виходячи з ситуації, та успішно їх розв'язувати відповідно до цілей, які поставлено.

Водночас, вона є комплексом властивостей і якостей особистості, що забезпечує психологічну готовність до публічного виконання музичних творів та ефективність педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва в цілому, завдяки умінням втілити власні інтерпретаційні наміри, пізнати і розкрити учням зміст музики, відтворити музичні образи для школярів за допомогою різних засобів музичної виразності, здійснювати музично-теоретичний та виконавський аналіз твору тощо.

Науковці також по-різному підходять до визначення структурних компонентів цієї якості.

Так, наприклад, Л. Гончаренко в структурі виконавської майстерності майбутнього вчителя вважає важливими технічний, художньо-інтерпретаційний компоненти, уміння

здійснювати музично-теоретичний та виконавський аналіз музичного твору та психологічну готовність до публічного виконання твору. Рівень сформованості технічного компонента визначає віртуозність гри музиканта-інструменталіста. До художньо-інтерпретаційного компонента виконавської майстерності майбутнього вчителя належать емоційно-естетичні та інтелектуальні якості музиканта, на ґрунті яких за допомогою поглиблення рефлексивної діяльності інструменталіста здійснюється художньо-доцільне виконання музичного твору. Суттєвого значення набувають уміння здійснювати музично-теоретичний та виконавський аналіз твору. Психологічна готовність до публічного виконання твору передбачає розвиненість навичок слухового контролю і коригування твору в процесі його виконання [2]. Визначена структура є, на наш погляд, достатньо повною й обґрунтованою.

Цілком погоджуємося з науковцем у тому, що формування виконавської майстерності відбувається під час навчальних занять з основного музичного інструмента, також і у самостійній роботі майбутніх учителів над творами навчальної програми у процесі виконання художніх завдань.

Завдання педагога полягає не тільки в забезпеченні студента знаннями й уміннями, але й у спрямуванні до самостійного їх здобуття, оволодіння навичками пізнавальної діяльності, які необхідні для подальшого удосконалення виконавської майстерності. Самостійність пов'язана з рефлексивно-аналітичним підходом до навчальної діяльності, умінням самому виявляти причини труднощів і усувати їх. Вияв же особистої творчої ініціативи майбутнього вчителя до самовдосконалення має відбуватися, коли сформовано стійке позитивне «прагнення до пізнання мистецтва та оволодіння ним» (Г.Нейгауз) [2].

Л. Гусейнова виокремлює п'ять компонентів виконавської майстерності. Мотиваційно-вольовий компонент включає стійку зацікавленість майбутньою професією; розвиток мотиваційної сфери, що формує установку на інструментально-виконавську діяльність; управління вольовою сферою, яка ґрунтується на мотивації й коригує діяльнісне ставлення до навчання. Когнітивно-аналітичний компонент визначається необхідністю накопичення системних теоретичних знань, категоріально-понятійного фонду; розвитком аналітичного та активізацією виконавського мислення з усіма його виявами в єдності з професійно необхідними якостями, що свідчать про придатність до інструментально-виконавської діяльності, забезпечують самореалізацію у ній. Креативний компонент складає розвиток художньо-творчих умінь (музично-виконавських, імпровізаційних), які, у свою чергу, формують професійно важливі якості – емпатію, артистизм, рефлексію, самостійність, творчу активність, ініціативність. Ціннісно-орієнтаційний компонент зумовлює необхідне формування рефлексивних нормативно-регулятивних механізмів (ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів) оцінної діяльності, яка ґрунтується на прийнятій в суспільстві системі цінностей і соціальному досвіді. Операційний компонент акумулює застосування технологічного арсеналу, оперування набутими знаннями та уміннями, використання раціональних технологічних прийомів у процесі роботи над твором і в процесі його виконання [3].

У результаті структурного аналізу В. Федоришин виокремив складові виконавської майстерності майбутніх учителів музики, до яких віднесено мотиваційно-вольовий, операційно-технологічний, комунікативний та діяльнісно-творчий компоненти, що у взаємодії та взаємозалежності забезпечують цілісність означеного феномену. Відповідно до змістових параметрів виокремлених компонентів визначено критерії сформованості виконавської майстерності майбутніх керівників музичних колективів, кожен із яких включає комплекс показників [7].

Критеріями сформованості виконавської майстерності студентів у процесі колективного музикування науковець вважає: наявність інтересу до музичного виконавства й рівень емоційної реакції на музику; схильність до опанування інноваційних технологій роботи з музичними колективами; зацікавленість концертною діяльністю, вияв музично-артистичного темпераменту (мотиваційно-вольовий критерій); здатність до усвідомлення та адекватного передавання майбутніми вчителями музики композиторського задуму; міра володіння музично-інструментальними прийомами виконавства; ступінь готовності до ансамблевої гри в умовах колективного музикування (операційно-технологічний критерій); характер міжособистісних стосунків з учасниками музичного колективу; стильові особливості мовленнєвого спілкування та способи звернення до виконавців; індивідуальні характерис-

тики керівництва творчим процесом (комунікативний критерій); ступінь оригінальності виконавського трактування музичних творів; ефективність способів творчої взаємодії з учасниками музичного колективу; міра використання імпровізаційно-виконавських підходів до художньо-творчого процесу (діяльнісно-творчий критерій) [7].

У структурі виконавської майстерності майбутніх учителів музики Н. Ашихміна визначає виконавсько-технічний, перцептивно-аналітичний та художньо-емоційний компоненти. Виконавсько-технічний компонент характеризує швидкість виконуваних рухів, витривалість, координованість. Перцептивно-аналітичний компонент характеризує сформованість слухового самоконтролю, слухового уявлення майбутніх учителів музики, а також операційно-аналітичних умінь і усвідомлення виконання інтерпретаційних рухових завдань у процесі навчання гри на музичному інструменті. Художньо-емоційний компонент віддзеркалює сформованість у майбутніх учителів музики художньо-інтерпретаційних якостей, художньо-емоційного ставлення до виконання музики, а також рівень володіння різними музичними фактурами, засобами виразності, стильовим різноманіттям виконання творів [1].

Для розроблення методики вимірювання педагогічно-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики І. Мостова пропонує використовувати поняття «готовності майбутнього вчителя музики до реалізації педагогічно-виконавського задуму», що передбачає наявність мотиваційного компонента (характеру індивідуальних волінь особистості), когнітивного компонента (рівня професійної компетентності у єдності музичного, педагогічного і загальнокультурного елементів), операціонального компонента (рівня професійної активності особистості та форм її реалізації). Вирізнення критеріїв оцінювання готовності студентів, їх показників і ознак прояву уможливило діагностування стану сформованості педагогічно-виконавської майстерності майбутніх учителів музики за такими параметрами: спрямування педагогічно-виконавських дій на розвиток особистості учня; особистісна забарвленість професійних знань; професійна активність в організації життєдіяльності учнів на уроці [5].

Аналіз структурних компонентів інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва показав, що вони є фундаментом для діагностування, формування і подальшого розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва зазначеної якості. Після вивчення наукової літератури [2; 3; 4; 5; 8; 10 та ін.] доходимо висновку, що серед структурних компонентів інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва варто виділити мотиваційний, когнітивний, рефлексивний, діяльнісний. Мотиваційний компонент виражає інтерес та захопленість студентів інструментально-виконавською діяльністю, їх спрямованість на розвиток власної майстерності. Когнітивний компонент містить необхідну базу знань, умінь та навичок володіння музичним інструментом, вміння яскраво відтворювати художньо-музичні образи. Рефлексивний компонент передбачає вміння адекватно оцінювати як власні досягнення, так і недоліки у процесі навчання гри на музичному інструменті. Діяльнісний компонент виражає здатність особистості до яскравого художньо-образного виконання музичних творів, виразність виконавської інтерпретації музичного твору.

Важливо також визначити критерії і показники інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва, одним із яких, безперечно, є креативність.

Креативність може виявлятись у формі власне музичної творчості (написання чи оброблення творів, імпровізація) і в інших видах педагогічної діяльності (нестандартні прийоми ознайомлення дітей з музичними творами, нетрадиційний добір музичного матеріалу до уроків, лекцій, пошуки нових, оригінальних способів навчання і виховання засобами музичного мистецтва), тобто методична творчість. Ситуації навчально-виховного процесу, у яких педагог-музикант має скористатись креативністю, різноманітні. Вони виникають з метою мобілізації зацікавленості й активності учнів; необхідності шукати відповіді на несподівані запитання; розв'язання педагогічних завдань, що раптово постають перед учителем під час уроку музики, нешаблонного, педагогічно доцільного практичного реагування на них тощо. А здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятись від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації – це і є, власне, креативність [8].

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином, цілеспрямована організація навчальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва,

спрямована на формування їхньої інструментально-виконавської майстерності, буде більш ефективною, якщо викладачі періодично здійснюватимуть діагностування зазначеної якості на основі певних структурних компонентів та впроваджуватимуть спеціально розроблені методики і технології для розвитку кожного структурного компонента і якості в цілому.

Перспективним є розроблення ефективних валідних методик діагностування інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва та впровадження методів і технологій формування досліджуваної якості.

Список використаної літератури

1. Ашихміна Н.В. Сутність і компонентна структура виконавської майстерності майбутніх учителів музики в процесі музично-інструментальної підготовки. *Педагогічні науки*. Вип. LXXXI. Том 1. 2018. С. 115–119.

2. Гончаренко Л. Формування інструментально-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* Вип. 112. 2012. С. 142–149.

3. Гусейнова Л.В. Формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності : автореф. … канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання музики. Київ. 2005. 18 с.

4. Карташова Ж. Формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва в ансамблевому класі. *Збірник наукових праць.* Вип. 6 (1–2019). Част. 2. С. 90–94.

5. Мостова І.В. Формування педагогічно-виконавської майстерності майбутнього вчителя музики: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.01 – теорія та історія педагогіки. Луганськ, 1998. 19 с.

6. Олійник І.В. Проблема психолого-педагогічного супроводу студентів з числа внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2018. №2 (16). С. 114–122.

7. Федоришин В.І. Формування виконавської майстерності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі колективного музикування: автореф. дис. ... канд. пед. наук:13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання. Київ, 2006. 19 с.

8. Фрицюк В.А. Креативність учителя музики: діагностика та розвиток. Навч.-метод. посібник для майбут. учителів. Вінниця: Планер, 2013. 140 с.

9. Фрицюк В.А. Поняття креативності майбутнього учителя музики. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. 2002. Вип. 6. С. 128–130.

10. Frytsiuk V. A., Gurevych R. S., Dmytrenko N. Ye. (2019) Computer diagnostics of readiness of prospective teachers to professional self-development. *Information Technologies and Learning Tools*, Vol 69. №1. URL: https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2605/1447